आदर्श-प्रश्नपत्रम्
संस्कृतम् (केन्द्रिकम्)
कक्षा - दशमः (X)

समय- होरात्रयम् **पूर्णाङ्काः-100**

खण्डः - क (पाठ्यपुस्तकम्)

1. अधोलिखितम् अनुच्छेदं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत–

कश्चिद् राजा स्वमनसि निरन्तरं प्रवर्तमानाया:जिज्ञासाया: समाधानाय कश्मिंश्चिदाश्रमे निवसतो मुनेः पार्श्वमुपागच्छत् तं मुनिं च प्रश्नत्रयमपृच्छत् कः समयः श्रेष्ठः? कः पुरुषः श्रेष्ठः? किञ्च कर्म श्रेष्ठम्?

मुनिः उवाच - सः समयः श्रेष्ठः यस्मिन् मानवः परोपकारे व्यापृतः, कस्यापि सहायतां कामयमानः समक्षं वर्तमानः पुरुषः एव श्रेष्ठः , श्रेष्ठं कर्म च तद् येन हृदयपरिवर्तनमपि जायते । राजा मुनेरुत्तरप्रदानपद्धत्या प्रमुदितः भूत्वा स्वनगरं गतः।

(*i*) अधोलिखितयो प्रश्नयोः उत्तरं लिखत- **1 + 2 = 3**

(क) राजा कुत्र आगच्छत्?

(ख) राजा किमर्थं मुनेः पार्श्वम् उपागच्छत्?

(*ii*) अधोलिखितपदानां समानार्थकपदानि गद्यांशात् चित्वा लिखत- **½ × 2 = 1**

(क) ज्ञातुम् इच्छा (ख) प्रसन्नः

2. अधोलिखितं श्लोकं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत-

उदीरितोऽर्थः पशुनापि गृह्यते हयाश्च नागाश्च वहन्ति बोधिता।
अनुक्तमप्यूहति पण्डितो जनः परेङ्गितज्ञानफला हि बुद्धयः।।

(*i*) अधोलिखिततानां प्रश्नानाम् उत्तरं लिखत- **1 + 2 = 3**

(क) पशुनापि किं गृह्यते?

(ख) पण्डितः जनः किं बुध्यति?

(*ii*) "उदीरितः अर्थः अनयोः पदद्वयोः विशेषणपदं किमस्ति? लिखत। **1**

(*iii*) विलोमपदं लिखत- **½ × 2 = 1**

(क) मूर्खः (ख) उक्तम्

(*iv*) "हयाश्च नागाश्च वहन्ति बोधिता"–वाक्येऽस्मिन् क्रियापदं किमस्ति? लिखत। **1**

3. अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरत-

चन्दनदासः–जयतु आर्यः।

चाणक्यः–श्रेष्ठिन्! स्वागतं ते। अपि प्रचीयन्ते संव्यवहाराणां बृद्धिलाभाः?

चन्दनदासः–(आत्मगतम्) अत्यादरः शङ्कनीयः। (प्रकाशम्)

अथ किम्? आर्यस्य प्रसादेन अखण्डिता मे वणिज्या।

चाणक्यः–भो श्रेष्ठिन्! प्रीताभ्यः प्रकृतिभ्यः प्रतिप्रियमिच्छन्ति राजानः।

चन्दनदासः–आज्ञापयतु आर्यः किं कियत् च अस्मज्जनादिष्यते इति।

www.questionbodh.com

(*i*) **संस्कृतभाषया प्रश्नान् उत्तरत–** **1 + 1 + 2 = 4**

(क) अस्मिन् नाट्यांशे कयोः मध्ये वार्ता प्रचलति?

(ख) चन्दनदासः केन कारणेन चाणक्यं प्रति शङ्कां करोति?

(ग) प्रीताभ्यः प्रकृतिभ्यः प्रतिप्रियमिच्छन्ति राजानः इत्युक्ते चन्दनदासः किं कथयति?

(*ii*) **अधोलिखितयोः पदयोः समानार्थकपदं नाट्यांशात् चित्वा लिखत–** **½ × 2 = 1**

(क) वृद्धिं प्राप्नुवन्ति (ख) वाणिज्यम्

(*iii*) **"अखण्डिता वणिज्या अनयोः पदद्वयोः विशेष्यपदं चित्वा लिखत।** **1**

4. कयोश्चित् द्वयोः हिन्दीभाषया आङ्गलभाषया वा भावार्थं लिखत– **3 + 3 = 6**

(क) एकदा सा कावेरीतीरपत्तने विगलितसमृद्धिं, विरलभूषणां कुमारीमपश्यत्। तस्या अतुलित-रूप-सम्पदाभिभूतः शक्तिकुमारः अचिन्तयत् सेयमाकृतिर्न शील- विरोधिनी।

(ख) श्रमक्लमपिपासोष्ण-शीतादीनां सहिष्णुता ।
आरोग्यं चापि परमं व्यायामादुपजायते ।।

(ग) कुशलवौ – (रामस्य समीपम् उपसृत्य प्रणम्य च) अपि कुशलं महाराजस्य?

रामः – युष्मद्दर्शनात् कुशलमिव। भवतोः किं वयमत्र कुशलप्रश्नस्य भाजनम् एवं न पुनरतिथिजनसमुचितस्य कण्ठाश्लेषस्य। (परिष्वज्य) अहो हृदयग्राही स्पर्शः।

5. कयोश्चित् द्वयोः हिन्दीभाषया आङ्गलभाषया वा सप्रसङ्गं व्याख्यां कुरुत– **4 × 2 = 8**

(क) अद्याशनं शिशुजनस्य बलेन जातं
श्वो वा कथं नु भवितेति विचिन्तयन्ती।
इत्यश्रुपात मलिनीकृतगण्डदेशा
नैच्छद् दरिद्रगृहिणी रजनीविरामम्।।

(ख) निमित्तमुद्दिश्य हि यः प्रकुप्यति
ध्रुवं स तस्यापगमे प्रसीदति।
अकारणद्वेषि मनस्तु यस्य वै
कथं जनस्तं परितोषयन्ति।।

(ग) रामः-अतिदीर्घः प्रवासोऽयं दारुणश्च। (विदूषकमवलोक्य जनान्तिकम्) कुतूहलेनाविष्टो मातरमनयोर्नामतो वेदितुमिच्छामि न युक्तं च स्त्रीगतमनुयोक्तुम् विशेषस्तपोवने। तत्र कोऽत्राभ्युपायः?

6. अधोलिखितस्य श्लोकस्य अन्वयं कुरुत– **2**

आश्वास्य पर्वतकुलं तपनोष्णतप्त-
मुद्दामदावविधुराणि च काननानि।
नानानदीनदशतानि च पूरयित्वा।
रिक्तोऽसि यज्जलद! सैव तवोत्तमा श्री।

7. रेखाङ्कितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत– **1 × 5 = 5**

(*i*) त्वम् मानुषात् विभेषि?

(*ii*) गात्राणां सुविभक्तता व्यायामेन संभवति।

(*iii*) सा कन्या अतिथिं स्नानाय प्रेरितवती।

(*iv*) महानगरेषु वाहनानाम् अनन्ताः पंक्तयः धावन्ति।

(*v*) व्यायामः गुणैः हीनम् अपि सुदर्शनं करोति।

www.questionbodh.com

8. अधोलिखितवाक्यानि घटनाक्रमानुसारं लिखत– **½ × 8 = 4**

(*i*) व्याघ्रः व्याघ्रमारी इयमिति मत्वा पलायितः।
(*ii*) प्रत्युत्पन्नतिः सा श्रृगालम् आक्षिपन्ती उवाच।
(*iii*) जम्बुककृतोत्साहः व्याघ्रः पुनः काननम् अगच्छत्।
(*iv*) मार्गे सा एकं व्याघ्रम् अपश्यत्।
(*v*) व्याघ्रं दृष्ट्वा सा पुत्रौ ताडयन्ती उवाच–अधुना एकमेव व्याघ्रं विभज्य भुज्यताम्।
(*vi*) बुद्धिमती पुत्रद्वयेन उपेता पितुर्गृहं प्रति चलिता।
(*vii*) त्वं व्याघ्रत्रयम् आनेतुं प्रतिज्ञाय एकमेव आनीतवान्।
(*viii*) गलबद्धश्रृगालकः व्याघ्रः पुनः पलायितः।

9. स्वकीयेन स्मरणेन पाठ्यपुस्तकस्य श्लोकमेकं लिखित्वा तस्य अर्थमपि लिखत। (यः प्रश्नपत्रेऽस्मिन् नास्ति) **1 + 2 = 3**

अथवा

गुणवती कन्या कथायाः सारांशं स्वभाषया लिखत।

10. अधोलिखितानि पदानि प्रयुज्य संस्कृतेन वाक्यानि रचयत– **1 × 3 = 3**

(*i*) शिशवः (*ii*) भानुः (*iii*) सलिलम्

11. शुद्धं विकल्पं चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत– **½ × 4 = 2**

(*i*) अस्ति द्रविडेषु .... नाम नगरी (कञ्चनपुर/काञ्ची)
(*ii*) अत्रं जीवितं .... जातं, प्रकृतिः एव शरणम् अस्ति। (सुखावहं/दुर्वहम्)
(*iii*) वायुमण्डलं अद्य .... दूषितम्। (भृशम्/अल्पम्)
(*iv*) .... सदृशं किञ्चित् स्थौल्यापकर्षकं नास्ति। (व्यायामेन/भोजनेन)

www.questionbodh.com

खण्डः – ख (व्याकरणम्)

1. (क) अधोलिखतेषु सन्धिं कुरुत– **1 + 1 = 2**

(*i*) अन्य + अपि (*ii*) कः + चित्

(ख) सन्धिविच्छेदं कुरुत– **1 + 1 + 1 = 3**

(*i*) पितुर्गृहम् = ... + ...
(*ii*) शिशवस्तु = ... + ...
(*iii*) जानाम्यहम् = ... + ...

2. कोष्ठकेषु दत्तेषु पदेषु यथानिर्दिष्टां विभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानानि पूरयत– **1 + 1 + 1 = 3**

(*i*) व्यायामः .... हीनमपि सुदर्शनं करोति। (गुण–शब्दे तृतीया)
(*ii*) मोहनः .... प्रति गच्छति। (गृह–शब्दे द्वितीया)
(*iii*) सूपकारः .... भोजनं जिघ्रति। (नासिका–शब्दे तृतीया)

3. विकल्पेषु शुद्धं विकल्पं चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत– **1 + 1 + 1 = 3**

(*i*) अहं प्रकृतेः शोभां .... । (पश्यसि/पश्यामि/पश्यति)
(*ii*) समग्रं भारतम् उल्लासे मग्नः .... । (आसीत्/आसन्/आस्ताम्)
(*iii*) छात्राः द्राक्षारसं .... । (पिबति/पिबन्ति/पिबामि)

4. मञ्जूषायाः उचित-अव्ययपदं चित्वा रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत- **1 + 1 + 1 + 1 = 4**

शनैः शनैः, श्वः, सर्वत्र, अन्यथा

(*i*) ईश्वरः .... अस्ति।

(*ii*) परिश्रमं कुरु .... असफलः भविष्यसि।

(*iii*) सः सर्वं कार्यं .... करोति।

(*iv*) अहं .... वाराणसीं गमिष्यामि।

5. (क) प्रकृति-प्रत्ययविभागं कुरुत- **1 + 1 + 1 = 3**

(*i*) स्मरणीयः =

(*ii*) सरलता =

(*iii*) दैनिक =

5. (ख) प्रकृति-प्रत्ययं योजयत- **1 + 1 = 2**

(*i*) लोभ + णिनि =

(*ii*) आस् + ल्युट् =

6. कोष्ठकेषु दत्तेषु विकल्पेषु शुद्धं विकल्पं विचित्य रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत- **1 × 5 = 5**

(*i*) .... परितः सैनिकाः सन्ति। (देशस्य/देशम्/देशे)

(*ii*) पुत्रः .... सह गच्छति। (जनकेन/जनकस्य/जनकाय)

(*iii*) धनिकः .... धनं यच्छति। (निर्धनम्/निर्धनाय/निर्धने)

(*iv*) कृषकाः .... आगच्छन्ति। (क्षेत्रेण/क्षेत्रम्/क्षेत्रात्)

(*v*) माता .... स्निह्यति (पुत्रम्/पुत्रस्य/पुत्रे)

अथवा

कोष्ठकेषु दत्तेषु शब्देषु उचितां विभक्तिं प्रयुज्य रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत-

(*i*) .... फलं रोचते। (बालक)

(*ii*) छात्रः .... लिखति। (लेखनी)

(*iii*) गृहिणी .... भोजनं ददाति। (याचक)

(*iv*) उदिते .... तमः नश्यति। (सूर्य)

(*v*) आरक्षी .... निर्बलं रक्षति। (दुर्जन)

7. (क) अधोलिखितानां पदानां समस्तपदं लिखत- **1 × 3 = 3**

(*i*) शक्तिम् अनतिक्रम्य

(*ii*) नीलः कण्ठः यस्य सः

(*iii*) ग्रामस्य समीपम्

(ख) विग्रहं लिखत- **1 × 2 = 2**

(*i*) नीलोत्पलम् =

(*ii*) मुग्धमतिः =

खण्डः - ग (रचनात्मकं कार्यम्)

1. रुग्णतावशात् विद्यालयं प्राप्तुं असमर्थः त्वम् दिनत्रयस्य अवकाशाय प्रधानाचार्यं प्रति आवेदनपत्रं लिखत। 5

अथवा

शैक्षिकभ्रमणाय नैनीतालं गन्तुकामः त्वम् एकसहस्त्ररूप्यकाणि प्राप्तुं पितरं प्रति पत्रं लिखत।

2. (मैट्रोयान/जनसंख्यावृद्धि) चित्राधारितं पञ्चवाक्यानां रचनां कुरुत। 5

अथवा

पुस्तकमेलापकस्य वर्णनं कुर्वन् पञ्चवाक्यानि लिखत।

3. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा अधःदत्तान् प्रश्नान् उत्तरत-

विद्या मनुष्यस्य सर्वश्रेष्ठं धनम् अस्ति। इयम् अस्माकं दुर्व्यसनं दूरीकरोति, अज्ञानताम् अपनयति, उचितानुचितयोः ज्ञानं च कारयति। विदेशगमने इयम् बन्धुवत् कार्यं करोति। विद्यया वयम् उच्चपदं विन्दामः। एषा सन्मार्गे चलितुं प्रेरयति। विद्यया वयं धनं, मानं यशः च प्राप्नुमः।

(क) अधोलिखितप्रश्नस्य उत्तरं संस्कृतभाषया लिखत- 1 × 1 = 1

(*i*) का उचितानुचितयोः ज्ञानं कारयति?

(ख) विद्यया वयं किं-किं प्राप्नुमः? लिखत। 1

(ग) अपनपति इत्यस्य शुद्धम् अर्थं विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत- 1

(*i*) आनयानि (*ii*) कारयति (*iii*) दूरीकरोति (*iv*) प्रेरयति।

(घ) विन्दामः इत्यस्मिन् पदे को धातुः? 1

(ङ) 'विद्यया' इति पदे का विभक्तिः अस्ति? 1

4. अधोलिखितवाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं कुरुत- 1 × 5 = 5

(*i*) बालक पिता के साथ बाजार जाता है।

(*ii*) मेरा घर विद्यालय के समीप है।

(*iii*) पेड़ से पत्ते गिरते हैं।

(*iv*) घर में अनेक वस्तुएँ हैं।

(*v*) विद्यालय के चारों ओर वृक्ष हैं।

अथवा

अशुद्धिसंशोधनं कृत्वा वाक्यानि लिखत-

(*i*) अहम् पाठं <u>पठिष्यति</u>।

(*ii*) <u>गृहस्य</u> उभयतः वृक्षौ स्तः।

(*iii*) <u>अध्यापकं</u> नमः।

(*iv*) सः <u>चरणस्य</u> खञ्जः अस्ति।

(*v*) बालकः <u>सिंहेन</u> विभेति।